

Laste õiguste kaitsest infoühiskondlikus Eestis

20 years tagasi Autor: [Eneken Tikk](#)

Võsukeste arvutihuvi ei tule ühelegi lapsevanemale üllatusena, erinevalt arvutimängude müüja inkassonõudest, piraatplaatide valmistamise süüdistusest või teismelise tütre poolalasti pildist mõnes foorumis.

Kui lastepornograafia keelatusest teab enamus veebihaldureid ja -kasutajaid, siis mitmetest laste õiguste kaitsele suunatud õiguspügalatest pole avalikult kuigi palju räägitud. Järgnevaga püütagu seda tühimikku veidi täita.

Laste õiguste kaitse taustinfo

1989. aastal võttis ÜRO vastu Lapse õiguste konventsiooni, millega on ühinenud enam kui 90% maailma riikidest (ühinenud pole Ameerika Ühendriigid ja Somaalia).

Leppega ühinemisel on riik võtnud endale kohustuse tagada igale selles elavale lapsele turvaline ja arengut toetav kasvukeskkond, kõrgetasemelise hariduse ja arstiabi kättesaadavus ning normaalne elatustase. Konventsiooni ratifitseerimisega töötab iga riik kaitsta lapsi igasuguse diskrimineerimise, seksuaalse ja ärieesmärgilise ekspluuteerimise ning väärkohtlemise eest.

Et neid eesmärke täita, tuleb riigil kehtestada õigusakte, mis tagavad lastele õigused eraelule, haridusele, suhtlemisele, sõna- ja otsusevabadusele. Eestis kehtib lastekaitse seadus (RT 1992, 28, 370), mille kohaselt loetakse lasteks kõik kuni 18-aastased inimesed. Seadus sätestab ka laste õigused, kohustused ning riigi ülesanded laste õiguste tagamisel.

Laste õigused ja Internet

Lapsed on Interneti ja infoühiskonna hüvede ühed agaramad kasutajad, nad haaravad lennult arvuti kasutamise ja -mänguuskusi, õgivad infot referaatide ja uurimistöde tarvis. Samuti kasutavad kõiki moodsa kommunikatsiooni võimalusi uute sõprade hankimiseks ja on avali ka kõigile muudele ahvatlustele, mida virtuaalmaailm võimaldab.

Mõistagi kaasnevad selle aplusega omad probleemid, mida seonduvalt laste õigustega võib täna jagada viide (aga tõenäoliselt ka enamasse) peamisse teemasse.

Lapsed ja arvutikuritegevus

Mõne nädala eest saatsin oma 9-aastase tütre kinno. Filmielamusi vahendades küsis laps: „Emme, kas sina teadsid, et Internetist filmide tõmbamine on kuritegu?” Professionaalsest valmisolekust (ilmselt juristi, mitte lapsevanemana) jaatasin hetkegi mõtlemata. „Aga emme,” jätkas pisike blond, ja viidates meie ühisele heale tuttavale, pinnis: „kas tema ka teab?” „No ilmselt ikka”, puiklesin intuiitiivselt konkreetselt vastusest kõrvale. „Aga miks ta neid siis tõmbab?” puuris pisike uudishimu edasi.

Viimase küsimuse järel päästis miski mind piinlikust analüüsist. Olin teema paariks päevaks unustanud, kui töölaual vilkuvast msn-aknas oli küsimus: „Emme, kas ma Internetist pilte võin tõmmata või on see ka kuritegu?”. Sinna otsa pidasime üsna põhjaliku dialoogi teemal, mis on enda tarbeks kasutamine, public domain, ja mille poolest üks fail teisest erineb.

Enne täispikka multifilmi kinolinale antud hoiatus on seega vähemalt ühe pisikese kodaniku suhtes oma eesmärgi täitnud. Vähemalt mõneks ajaks - sest uuringud põhi- ja keskkooliõpilaste seas näitavad suuremat teadlikkust oma tegevuse ebaseaduslikkusest, ent ka hoolimatust selle tagajärgede suhtes. Päril suur osa (kui suur, ei ole täna õnneks või kahjuks päris selge) lastest on pannud toime kriminaalkorras karistatavaid autori- ja intellektuaalomandi õiguste rikkumisi - seda paljus kas teadmatusest või hoolimatusest.

Laste väärkasutus seoses veebis levivate toodete ja teenustega

Lasteporno levik ja kättesaadavus on probleemiks enamikele tsiviliseeritud riikidele. Eestis on LKS § 50 „Laps ja nilbus” (!) kohaselt keelatud lastele toota ja nende hulgas levitada nilbeid (pornograafilisi) esemeid, trükiseid, filme.

Keelatud on ka laste ärakasutamine nilbuste tootmisel ja levitamisel. Sama keeldu kordab pornograafilise sisuga ja vägivalda või julmust propageerivate teoste leviku reguleerimise seadus (RT I 1998, 2, 42).

Ometi ei ole ei lasteporno ega ka muude pornograafiliste materjalide kättesaadavus lastele kuigi keeruline. Need, kes seda otsida oskavad, saavad selle suurema vaevata kätte ja juhuslikke vahepalasi jagub ka neile, kes alles esimeste koolikirjandite ja uurimistöde jaoks materjale jahivad. Ehkki teenusepakkuja vastutus veebi sisu eest sõltub talle seoses õigusrikkumisega teada olevast, tuleb täna tõdeda, et laste õiguste kaitsele selles vallas ei ole suuremat tähelepanu pööratud.

Lapsed ja isikuandmete kaitse

1998. aastal võeti privaatsusõiguste seaduslikku kaitseesse võrdlemisi jahedalt suhtuvates (ja lapse õiguste konventsiooniga ühinemata) Ameerika Ühendriikides vastu õigusakt lühinimetusega COPPA (Children’s Online Privacy Protection Act). Seadus reguleerib alla 13-aastaste laste privaatsuse tagamisega seonduvaid kohustusi.

Erinevalt Euroopa õigusruumist, kus nii laste, kui ka täiskasvanute isikuandmete töötlemise tingimused on sätestatud seaduse tasandil, on Ühendriikides privaatsuse kaitse andmetöötlussuhetes olnud seni tagatud peamiselt kohtupraktika toel.

COPPA terminoloogiasse kuuluvad muuhulgas mõisted „Internet”, „lapsevanem” ja „lastele suunatud veebileht või onlain-teenus”.

Seaduses sätestatakse laste andmete kogumise ja kasutamise tingimused. Vastavalt aktile on keelatud laste isikuandmete kogumine ja töötlemine, kui saidil puudub vastavasisuline teave ning andmete kogumiseks puudub vanema nõusolek. Nõusoleku hankimise kohustus on operaatoril, kes osutab lastele suunatud teenuseid või on teadlik asjaolust, et andmete esitajaks on laps. COPPA-st tulenevatel põhjustel on mitmed populaarsed mänguveebid (nt Playsite.com, Games.com jt) keelanud alla 13-aastastel kasutajaks registreerumise.

Eestis, kus isikuandmete kaitse seaduse (RT 2003, 26, 158) kohaselt saab nõusoleku isikuandmete töötlemiseks anda üksnes teovõimeline isik, eiravad mitmed lastele suunatud või muuhulgas lastele teenuseid osutavad veebikeskkonnad (nt mängukoobas, rate.ee jt) osaliselt või täielikult isikuandmete kaitse seaduse nõudeid ning loovad kasutajakontosid kõigile, kes oma nime kirjutada oskavad.

COPPA kohaselt on operaator kohustatud avaldama lapse kohta kogutud informatsiooni lapsevanemale ning lõpetama viimase taotlusel lapse kohta käivate andmete töötlemise. Ka keelab seadus koguda lapse kohta rohkem andmeid, kui need on vajalikud mängus osalemiseks või teenuse osutamiseks.

Tuleb arvestada asjaoluga, et lapsed, tundmata ja teadvustamata isikuandmete levikuga seotud riske, avaldavad meelsasti teavet oma hobide, sõprade, iseenda ja ka oma vanemate kohta. Seepärast peaks lastele suunatud teavitav tekst suuresti erinema IaKS alusel tavapäraselt nõutavast.

COPPA alusel ei ole lapse kohta käivate andmete töötlemiseks vanema nõusolekut vaja üksnes juhtudel, kui andmeid kasutatakse üksnes teenuse osutamise vältel, neid ei salvestata ning nende põhjal ei looda lapsega kontakti väljaspool teenuse osutamise piire. Eraldi nõusolek ei ole vajalik ka vanema kontaktandmete küsimiseks, kui seda tehakse vanema nõusoleku saamise eesmärgil ning andmeid ei salvestata ega kasutata muul otstarbel.

COPPA teeb nõusoleku nõudest erandi ka juhtudel, mil töödeldakse üksnes lapse nime ja kontaktandmeid eesmärgiga tagada lapsest veebikasutaja turvalisus asjaomasel veebikeskkonnas. Selliselt saadud andmeid ei tohi salvestada ega keskkonnas avaldada.

Lapsed ja reklaam

Reklaamiseadus (RT I 1997, 52, 835) sätestab eritingimused lastele suunatud reklaamile. Reklaamis ei tohi ära kasutada laste loomulikku kergeusklikkust ja kogemuste puudust - nt anda lubadusi, et teatud šokolaad teeb üleöö targaks ja tugevaks.

Reklaami suhtes, mis on suunatud peamiselt lastele, tuleb järgida täiendavalt järgmisi nõudeid:

- reklaam ei tohi sisaldada teavet, et mõne toote omandamine või teenuse kasutamine või mõne muu reklaamieesmärgi saavutamine muudab lapse teistest samaealistest paremaks või et selle puudumisel on vastupidine mõju;
- reklaam ei tohi sisaldada üleskutset lastele selliseks käitumiseks või teoks, mille tulemusena nad satuvad või võivad sattuda ohtlikku olukorda;
- reklaam ei tohi sisaldada pöördumist laste poole, millega neid otseselt kutsutakse üles nõudma teistelt isikutelt neile reklaami objektiks oleva kauba või teenuse omandamist;
- reklaam ei tohi tekitada lastes alaväärsustunnet või õhutada neid agressiivsele käitumisele.

Lisaks nimetatud nõuetele tuleb lastele suunatud reklaami tootmisel või nende kasutamisel reklaamis arvestada laste eest tuleneva kehalise ja vaimse eripäraga.

Ka on kehtestatud piirangud mõnda sorti reklaami (nt alkoholi reklaam) alaealistele esitamisele.

Kokkuvõte

Eelpool kirjeldatu pole kaugeltki ammendav loetelu probleemidest, millega infoühiskonna lapsed silmitsi seisavad: UNICEF Eesti Rahvusliku Komisjoni andmetel on probleemideks ka lastega seonduva informatsiooni kajastamine meedias. Mureks võib pidada ka laste kohati teenimatut usaldust Internetis avaldatavate materjalide vastu, puuetega lastele infole juurdepääsu tagamist jpm.

Samas on nende väheste näidete põhjal lihtne järeldada, et laste õiguste kaitse järele on infoühiskonna tingimustes tekkinud uued vajadused ja et uutele probleemidele ei ole kuigi jõuliselt vastu astutud.

Sammu laste seadusest tulenevate õiguste tagamise suunas võiks teha iga saidi haldaja või veebiküllastaja: teavitades ISP-d ebaseaduslikest materjalidest, arvestades oma saidi kasutustingimustes, aga ka sisu ja infoarhitektuuri kujundamisel enam võimalusega, et see ka lastele huvi võib pakkuda.

- [Uudised](#)
- [Turvalisus](#)